

Apie tiesą ir santaiką dėl lietuvių balsų magnatams, gyventojams ir bajorams Lietuvoje ir dėl jaunojo lietuvių bajoro atsakymo¹

Konstancija Skirmunt

Tautos, kurios naujai atsibunda iš ilgo miego ir atranda savyje individualią sąmonę, iš vienos pusės, yra nacionalinių elementų nemirtingumo įrodymas, o iš kitos - atspindi šiandien egzistuojančią tiesą, kad atitinkamos tautos išsivystymo vėlavimas bendrame žmonijos išsivystymo lygyje, pasireiškiantis tarp šios tautos jaunų patriotų, per kuriuos tauta ir atgimsta, be pagrindo sukelia visą eilę nesubrendusių sąvokų ir pažiūrų, kuriomis jauna tauta, pradėjusi vystyti kultūrinį darbą, pradeda matuoti visą aplinkinį pasaulį, smerkia praeitį, vertina ateitį ir, jeigu gali, su visu savo neišbaigtumu pradeda vykdyti savo veiklą.

Tai galima pavadinti vaikyste tautos, kuri iš tiesų pagal savo istoriją yra sena, tačiau dėl savo neveiklumo per amžius, dėl to, kad individualūs požymiai šviesuomenės sluoksniuose buvo sustabdyti pirmutinėje jos fazėje, nesukūrė savo kultūros, visos patirties skalės ir vidinio įdirbio, todėl dabar turi siekti įgyti šias tiesas, kurios ir sudaro brandžių tautų turtus bei supratingumą. O kas, jeigu tautinė savimonė atsibunda tik pas jaunus žmones, jauną sluoksnį, kuris savyje turi daugiausiai tos nereikalingos jėgos, tačiau yra gana griežtas, be tradicijų, be per šimtmečius kurto idealo, o tuo tarpu per šimtmečius apsišvietęs ir kultūringas sluoksnis dar nepajaučia tautos pulso? Tokiu atveju, tautos šauklių balsas bus vienašališkas, neišsamus ir, visų pirma, pirmykštis.

¹ Išversta pagal: Futurus [Skirmuntt, Konstancja] (1904). *O prawdę i zgodę z powodu Głosu litwinów do magnatów, obywateli i szlachty na Litwie i odpowiedzi młodego szlachcica litewskiego*. Lwów: Nakładem Antoniego Michałowskiego. Druk Artura Goldmana: 3—25.

Tokį būklės ir veiklos etapą šiuo metu praeina jauna, dar tik liaudyje atgimstanti, Lietuva ir todėl jos šūkliai, veiksmai, judėjimai ir daugelis kitų požymių parodo jos nebrandumą, nesuvaldomą greitį sprendžiant visus svarbiausius klausimus. Esant mūsų tylioje ir ramioje visuomenėje tokiam jausmų ir nuomonių susidūrimui, kaip buvo nurodyta „Žynice“ žurnalo straipsnyje „Jaunųjų Lietuvių magnatų, piliečių ir bajorų kartos balsas Lietuvoje“ ir staigiame bajorų atsakyme brošiūroje, kurios pavadinimas - tai šūklis „Niekada!“.

Kas skaitė abu šiuos straipsnius, o taip pat ir replikas į šiuos straipsnius, tas galėjo pasakyti, kad ramiai pristatant šiuos ypač radikalius, todėl ir nesunaikinamus, dalykus kai kuriuose lietuvių nacionalistų reikalavimų punktuose kartais išgirstame prieštarigus, o kartais netgi per ryškius jaunojo lietuvių bajoro atsakymus. Pasitaiko atveju, kad tie pareiškimai, kaip tautos atsibudimo pasekmė, yra netgi klaidinantys ir juos daro ne kas kitas, kaip priešingos grupės vadovai.

Apie šias dvi atšakas, deja, bet negaliu jų pavadinti tauta, nes tai būtų neteisinga, galiu pasakyti tokius žodžius. Mūsų visuomenėje, kuri dar tik prasidėjus kovai, kuri iš esmės buvo tik pasirengimas, esant mirtinam pavojui buvo pašaukta būtent taikos ir solidarumo vardan, pradėjo formuotis piktosios dvasios: bendri nesusipratimai, nežinojimas ir šovinizmas. Šiuos šikšnosparnio sparnus, kurie uždengia mūsų saulės šviesą, reikia nuvyti ir bandyti suprasti vienas kitą, geriau pažinti vienas kito pagrindus ir tai, kas mums svarbu. Taip pat, būtina atsisakyti abipusiško egoizmo, kuris iš tikrųjų gimdo negražius, žiaurius pažeminimus ir neapykantą. Taip, būtent nenuilstančios geros valios, o ne tarpusavio grėsmių, kurioms esant būtų galima suabejoti mūsų Lietuvos ir Lenkijos žemių ateitimi, mums reikia. Mums nereikia, kad kažkas abejotų, kad tiek Lietuvos nacionalisto krūtinėje, tiek ir sulenkinto Lietuvos bajoro krūtinėje, yra ta geroji valia.

Šiuo metu visuomenėje nėra tarpusavio supratimo, yra tik tarpusavio įtarimas. Magnatas ir bajoras įtaria Lietuvos liaudies inteligentiją separatizmu, o grupė karštų lietuvių priekaištuoja sulenkintiems lietuviams, neseniai susiformavęs nacionalizmas² plinta kaip piktžolės. Prisipažinkime, kad yra tokių dalykų, tačiau jų yra per daug tiek vieniems, tiek ir kitiems. Šį priešą, kuris Lietuvoje ir Lenkijoje yra vadinamas meile idealams, būtina demaskuoti. Visų pirma todėl, kad jis bet kokią draugystę nuodija egoizmu. Siekiantiems išgydyti šiuos nenormalius santykius tai turėtų būti pirma šio darbo užduotis.

² Apie nacionalistus ir nacionalinę partiją pateikti komentarai Vytauto Žukausko straipsnyje „Lenkai ir Baltarusiai“. – *Mokslinio redaktorius pastaba*.

Todėl, šalin tą separatizmą, kurio taip nori mūsų vakar gimę istorijos filosofai! Taip pat, šalin su šiuo nacionalizmu lenkišku pavidalu! Mes žinome iš veiksmų Poznanėje, ką reiškia atimti iš tautos teisę naudotis savo gimtąją kalba ir ją plėtoti.³ Nacionalizmas, kuris atsirado kai kuriuose mūsų namuose, šmeižia ir gali suteršti Lietuvos lenkų kultūros garbę ir vardą.

O kaip mes turime bendrauti? Visų pirma per kalbą, o tiksliau - kalbas.

Lietuvių kalba - tai senovinė, gimtoji ir graži kalba, kuri išsprendžia mūsų žemėje klausimą: kuris iš mūsų yra lenkas, o kuris - lietuvis. Taip teigia mūsų nacionalistai lietuviai ir dar papildomai nurodo, kad kas nekalba šia kalba, nenaudoja jos kaip savosios tas - ne lietuvis. Šiam teiginiui irgi galima paprieštarauti.

Gimtoji kalba kiekvienai tautai ir kiekvienam konkrečiam asmeniui yra brangi kaip turtas. Kalba yra ta forma, kurioje geriausiai, glaudžiausiai ir kartu laisviausiai atsispindi nacionalinė siela. Galima pasakyti, kad per kelis metus tautos siela sukuria ir suformuoja kalbos formą, pagrindines mintis ir jausmų uždangą. Kalba - tai žodžiai, kuriuose tautos mintys ir jausmai pasirodo per jos pačios originalią genealogijos sąvoką (etimologiją), jos originalią sandarą ir garsą. Kiekvienas Lietuvą mylintis asmuo už savo gimtosios kalbos išsaugojimą turi būti dėkingas savo liaudžiai, kuri tą turtą išsaugojo ir pagrįstai trokšta jos gyvavimo ir plėtros.

Bet prisiminkime, kad kalba, visgi, tautai yra ne viskas, ji nesudaro netgi tautos esmės, nes tai daugiau yra forma - ne turinys, o forma egzistuoja būtent dėl turinio.

Tautos turinys yra jos atskira dvasia, charakteris, individualios, moralinės, konkrečios ir išskirtinės savybės, išskiriančios ją iš kitų tautų. Iš fizinės pusės tautos turiniu yra gentis ir etniniai elementai, kurių pagrindu tauta ir susiformavo.

Visos šios savybės, viena arba kelios, gali egzistuoti ir egzistuoja tautose ir yra šalia kalbos. Štai kodėl, kaip teisingai pastebi „Atsakymo“ autorius, tūkstančiai Airijos patriotų kalba tik angliškai, šveicaras, kuris kalba prancūziškai arba vokiškai, jaučiai šveicaru, suomis. kalbantis švediškai. atiduotų kraują ir privilegijas už Suomiją. Kitu atveju, didžiarusis irgi gali

³ Kalbama apie germanizacijos stiprinimo politika, kuri tuo metu aktyviausiai buvo vykdoma toje buvusios Abiejų Tautų Respublikos dalyje, kuri XVIII a. pabaigoje pateko į Prūsijos valdžios rankas. Taigi, 1901 m. gegužės mėn. Vokietijos vyriausybė be bažnytinių institucijų sutikimo Poznanės teritorijoje įvedė katalikų religijos mokymą vokiečių kalba. Kai lenkų vaikai atsisakydavo į rankas paimti vokiečių elementorius, tai prūsų mokytojai jų atžvilgiu naudodavo fizinės bausmės. Didžiausią rezonansą sukėlė įvykis Wrzesnia vietovėje prie Gniezno, kur pasipiktinusių lenkų motinos, kurios prie mokyklos pareiškė savo protestą dėl tokios praktikos, buvo patrauktos baudžiamojon atsakomybėn ir griežtai nubaustos. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

būti vadinamas slavų tik todėl, kad kalba slavų kalba, o tai yra prieštaravimas slavų sielai, jos charakteriui ir politinei veiklai. Galima ir pas mus nuo pat gimimo kalbėti lietuvių kalba ir neišdirbti arba prarasti savyje Lietuvių tautos sielos savybes ir nesuprasti savo tautos praeities. Mūsų žemėje nuo pat gimimo galima kalbėti lenkų kalba, o savyje turėti savo charakterį, dvasios individualias savybes ir lietuvių tautinę savimonę.

Aš pateikiu aiškius pavyzdžius, kuriais nurodau aiškų ir teisingą požiūrį. Nenormalu, kai visuomenės kalba skiriasi nuo jos kilmės. Tačiau, tas nenormalumas, kuris yra žmonėse, pasireiškia taip pat ir tautų sielose. Šio nenormalumo negimdo kažkieno sąmoninga valia ar sąmoningas nukrypimas, o tik stiprūs tautos istoriniai veiksniai, kurie dažnai veikia ir išjudina mases iš paprastos gamtos būties be jų pačių valios. Ši lietuvių kalbos ir kultūros anomalija išplaukia iš šios tautos istorinės anomalijos. Nepaisant visų nepagrįstų kalbų, praktiniame ir realiame masių gyvenime kalba iš esmės reiškia labai daug. Tuo labiau, ji yra svarbi ten, kur išsilavinimas yra žemo lygio, todėl tam, kad mūsų visuomenė, kuri iš esmės pagal savo kilmę ir istoriją yra vienalytė, susikalbėtų, nes šiuo metu ji yra išskirta kalbos, reikia labai stiprios, intensyvios ir geros valios. Iš abiejų pusių taip pat reikia apsaugos nuo šovinizmo tam, kad visuomenėje išsaugoti dalyką labiau vertingesnį už kalbą, t.y. vidinį nuoseklumą.

Privalome pakilti aukštai virš dabarties momento, kuriame vyrauja nerimas ir sumišimas, o taip pat ir virš žmonių ir dienos įvykių, net į tą lygį, kuriame esant siela apima šalį ir šimtmečius. Turime suprasti kokias aukas per trumpą mūsų kartų gyvenimą turime paaukoti dėl bendros tautos ateities. Tik tada suprasime mes, sulenkinti kultūroje ir kalboje lietuviai, ir jie, mūsų broliai nacionalistai lietuviai, kad šio gėrio, kurį mes turime mūsų idealuose ir žodžiuose, negalima prarasti, tačiau būtina prie šalies harmonijos priderinti.

Žmonės myli savo kalbą, o bajorai kultūrą ir tradicijas. Kas gali abejoti, kad gerai yra mylėti savo kalbą, kuri yra mums suteikta per Dievo atvaizdą, kuri gimė kažkada prieš tūkstančius metų per tautos gimimą ir, kurią taip myli mūsų nacionalistai? Kas gali abejoti, kad gerai yra mylėti ir ginti mūsų žemėje lenkų kultūrą, krikščionybę ir katalikybę, kurios mus sujungė su vakarais ir su Roma? Kaip visų šių vertybių šiandien galima neginti, kai mes iš rytų esame spaudžiami ateinančios stačiatikybės ir rusiškumo su jų religiniu stiprumu, barbarų morale, politiniu sensualizmu, kai jauna lietuvių kultūra dar neturi jokios jėgos, kuri galėtų pasipriešinti tokiai priespaudai?

Taigi, per lenkų kultūrą, iš kurios išplaukia stiprios jėgos ir, kurioje jau yra daug lietuviškų elementų ir dvasios, mūsų tauta turi suartėti su

savarankiškam gyvenimui atsibundančia lietuvių tauta. Neturime gesinti nacionalinio jausmo, tačiau atvirkščiai - jį pripažinti ir prižiūrėti moraline puse, o tam tikslui turime išmokti lietuvių kalbą. Priešingu atveju mes nesuprasime savo pareigų, paneigsime kilmę ir prarasime istorinę akimirką. Suprasti šios tautos kalbą tam, kad galėtų veikti, ir nori jaunas „Atsakymo“ autorius rašydamas:

„Be tautos kalbos pažinimo, be širdingos su ja santykių pradžios net ir gražiausios mūsų geriausių ketinimų gėlės neatneš vaisių“ (16 psl.).

Todėl mes turime mokytis šios kalbos, kuri kažkada tolimoje praeityje buvo mūsų! Taigi, išmokime lietuvių kalbą! Tačiau, nepamirškime mokytis ir kitų skirtingų kalbų. Tegul pas mus ateina tas, kas sujungė mus su mūsų žmonėmis. „Su Lietuvos bajorais ir žmonėmis!“

Šis mokslas jau šiandien nėra sunkus. Yra žodynai, gramatika ir laikraščiai, kuriuose papasakojami esminiai šalies įvykiai, kurie visą laiką suteikia impulsą. Seniai jau turėjome pažiūrėti į šiuos laikraščius ir apskritai į lietuvių literatūrą. Lietuviai bajorui, kalbančiam lenkų kalba, jie turi nustoti būti ta „terra incognita“, nežinoma žeme, apie kurią mes girdime tik tai, kad joje tikrai yra tikrieji Dievo altoriai ir garbingo darbo įrankiai, tačiau kartu yra ir neteisinga ugnis, pro kuria prasiskverbia nuodų lašai. Kaip mes galime paveikti jauną lietuvišką spaudą, kai mes jos nepažįstame, o jeigu ir mokame kalbą, tai iš viso nenorime jos naudoti?

Mes paleidžiame iš savo rankų svarbų savo pačių vaidmenį. Taigi, ne per dvasią, kurią mums primesti nori šališka „lietuvių balsų“ partija, bet per tiesą ir teisingumą, meilę ir gilų šio balso supratimą, kuriuo į mus kreipiasi mūsų pačių istorija, mes turime pradėti veikti. Atėjo laikas tam, kad mūsų ponai ir žemvaldžiai iš Vilniaus ir Kauno krašto įsteigtų savo organą, kuriame būtų naudojama lietuvių kalba. Reikia bent vieno organo iš kelių, per kurį kalbėtų jauna Lietuva, arba pradėti bendradarbiauti su vienu iš esamų tam, kad:

- 1) duoti atsakymus į neteisingus priekaištus,
- 2) atsakyti už pasinėrimą į netikrų institucijų nebūtį,
- 3) atsakyti už brangių ir šventų dalykų apsaugą,
- 4) atsakyti už bendros ateities kūrimą,

Kai praeis laikas ir mūsų jaunesniųjų brolių akys jau nebus į mus nukreiptos, o priešas Lietuvos spaudoje prirašys citatų ir straipsnių, mes kaltinsime save apatija ir šaltumu dėl to, kad nenorėjome kalbėti mūsų tautos kalba su jos jauna inteligentija mums visiems gyvybiškai svarbiose situacijose ir dėl pirmojo būtinumo reikalų.

Galų gale, tai neturėtų būti sunku senovės Montvilų*, Radvilų, Daugirdų*, Daugailų, Girdvainių*, Skirmantų*, Butrimų* ir Narbutų* palikuoniams. Nelengva būtų suskaičiuoti visą eilę senų lietuvių ir kilmingų žemaičių giminių ir jų vadovų pavardžių, kurie pergalingai gynėsi nuo galingų germanizmo kirčių ir išvijo šalin už pačio Dono nesuskaičiuojamus mongolų pulkus.

Taigi, šiandien mes turime eiti ranka į ranką, o jei reikia - petys į petį! Tokiu būdu plačiose teritorijose prie Nemuno, Vilijos, Šešupės ir Dubysos mūsų jėgos padvigubės.

Lietuvių bajorams, kurie atsitraukė nuo tautos, galime pateikti teisingą priekaištą ir jį reikia pateikti, nes bajorija nesugeba gerbti savo praeities istorijos ir apie savo žemes neturi iš esmės jokio supratimo. Kas iš mūsų žino kas vyko Lietuvoje, pvz., XIII a. arba XIV a., kai įvykiai lėmė mūsų gimtosios žemės ateitį, kai mūsų pilys degė nuo nepamiršamos gynybos ir kiekvienas kaimietis buvo vertas riterių diržo? Mūsų švietimo sluoksniuose išsimokslinęs žmogus žino senų laikų istoriją apie Temzės ir Senos upės ir sugeba išvardinti Egipto faraonus, tačiau nežino su kokiais karaliais ir valdovais jo protėviai gimtosiose žemėse ėjo maišyti savo kraują su gimtojo Nemuno ir Dniepro arba Dauguvos upėmis. Atrodytų, kad ši visuomenė neturėjo palikuonių, o šių žemių šlovės, jos praeities ištyrimas yra ne tik mūsų, bet ir visų mūsų kaimynų reikalas.

Šiandien, kai žinių šviesa prasiskverbia vis giliau ir toliau, o visuomenė gyvena greitą gyvenimą, negalima surasti paaiškinimo tokiam mūsų neformaliai savęs atradimui. Nauji laikai reikalauja naujų įrodymų, kurie nustato senas tiesas, o naujos epochos reikalauja naujų šukių. Dabar yra svarbu suderinti juos su senais ir brangiais mūsų širdims šukiais, tuo kas juose yra teisinga ir nemirtinga. Nemažiau svarbu yra nepažeidžiant šventų ryšių, mūsų kilmės šaltinių, tinkamai išstudijuoti juos iki galo.

Tačiau šiandien, kai tautos inteligentija paklaus mūsų apie Lietuvos ir Baltarusijos praeitį, ar neparaudonos iš gėdos mūsų kakta, ar neskaus mums širdies, kad turime juos nukreipti į vokiečių arba rusų darbų sąrašą?

Tik žinių šaltinio užgesinimas Vilniuje ir paskutiniai kruvini šalies perversmai, šiuo atveju, yra mūsų vienintelė apsauga.

Nuo Kojelavičiaus⁴ darbų XVII a. iki Narbuto ir Daukanto XIX a., lietuviška plunksna nepagimdė jokio svarbesnio darbo. Deja, bet ant tuščių

⁴ Kalbama apie Albertą Kojelavičių (Vijūkas-Kojelavičius) (1609-1677) – istorikas, heraldikos gamintojas, Abiejų Tautų Respublikos religinis veikėjas. 1650-1669 m. parašė ir išleido lotynų kalba dviejų dalių darbą „Lietuvos istorija“ („Historia Lituaniae“). Veikė po pseudonimu „Senis“ tam, kad išvengtų painiavos su XIX a. istoriku, vienu iš idėjiniu vakarų rusicizmo pradininku Mykolu Kojelavičiumi (1828-1895). – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

mūsų lentynų neatsirado joks vietinis istorijos vadovėlis. Tuo tarpu rusų darbuose prasidėjo naujas dvasinis mūsų žemių padalijimas, susijęs su jos praeities dalijimu. Pavojus yra arti, o kas savo kraštą myli, tegul narsiai pažvelgia pavojui į akis ir skubiai stoja į gretas, kad nuo jo apsiginti. Kaip mes galime prašyti, kad rusų istoriko, kuris šiandien rašo apie Lietuvą ir Baltarusiją, požiūris būtų kitoks negu „Maskvietiškasis“ arba toks, kaip pateikiamas „Peterburgo naujienose“? Net jei jis ir būtų mokslo gerbėjas (kaip dažnai atsitinka) arba Rusijos mokslininkas, tačiau nagrinėdamas šį klausimą negali pabėgti nuo savo kultūrinės terpės ir jos požiūrio taško. O kokią sumaištį mokinių arba tos nedidelės skaitytojų auditorijos, kuri nori iš to pasimokyti, protuose kelia, o iš dalies jau ir sukėlė, tariamai faktais paremti, iš esmės yra mums priešiški požiūriai!

Nors ir labai vėluojame, tačiau, man atrodo, šiandien yra ta trumpoji paskutinė akimirka, po kurios prasidės idėjų perversmas šioje srityje, kuri įveikti bus labai sunku. Dar senųjų mūsų pačių darbininkų balsai kreipiasi į mus, nes mes dar gyvename šio tautinio balso dvasios jausmais, kurie semiasi jėgų kaip ir iš tiesos, taip ir iš pasakos arba mito. Metas šią tamsią istorinę terpę apšviesti šviesos spinduliais, kuriuos mes patys ir sukūrėme. Yra daug spausdintos medžiagos šiuo klausimu - tiek vokiškos, tiek ir rusiškos, kuri guli tiesiog priešais mus. Kiekvienam iš mūsų reikia prisiminti, kad rusų leidiniai, kurie remiasi mūsų valstybės archyvu ir šalies kolekcijomis, kiek tai yra susiję su naujausiais laikais, pagrinde yra valstybiniai, *ad usum Caesaris* ir leidžiami valstybės. Tokiuose leidiniuose mes susidursime su faktų nutylėjimu arba praleidimu, todėl juos privalome papildyti kitais šaltiniais, o galbūt ir iš viso pakeisti požiūrį į atitinkamą faktą.

Koks nuostabus Lietuvos istorijoje yra nacionalinės sielos proveržis link vakarų ir jų kultūros. Šis siekis toks nenuilstantis, kad virsta nuolatiniu dvasios siekiu. Šia linkme eina tautos vadovai ir herojai, laužantys kliūtis, o po jų vieningai einantys su visa tauta. Į geležį yra sukaustytas nesuvaldomas germanizmas, nuolat atstumiantis nuo vakarų civilizacijos lietuvių pagonių minias arba sugebantis užkariauti ir palaužti juos sau po kojomis. Kai Lietuvą kviečiasi vakarai, tai rytuose Azijos dvasia vilioja Lietuvos monarchus, kad kartu su plačiomis rusų žemėmis, kurias jau valdo, perimtų lengvą širmą ir savo kultūrą laikytų Bizantijos kultūra, kuri tolimose rytų žemėse taip greitai galėtų peraugti į mongolų. Atsakysiu į tai - veltui! Cerkvės kryžius ir rytų garsai jau nekankina lietuvių. Paskutinis didžiosios arijų šeimos atstovas Šiaurės Rytų Europoje - Lietuva, lieka ištikima savo amžinai kilmei, nuolat sugrįžta ten, kur šviečia Romos žvaigždė, ir niekas jos nuo vakarų jau negali atplėšti.

Nuo Mindaugo, kuris tapo šio stebėtino laikmečio auka, laikų šis Lietuvos monarchams būdingas požiūris tęsiasi ir toliau. Griežtas Vytenis susirėmė su kryžiuočių ordinu, apiplėšė Lenkiją, bet ant savo žemės pastatė lotynų bažnyčią. Didysis Gediminas karčiomis ašaromis verkė, kai nesugebėjo išstovėti istorinėje kovoje dėl katalikybės. Algirdas, kurio žemės jau siekė nuo jūros iki jūros ir, kuris daug daugiau turėjo pavaldžių katalikų rusų negu lenkų, nežiūrėjo į savo žemes iš paausutų cerkvės kupolų, į kuriuose jį traukia santuokos ryšiai, tačiau nukreipė žvilgsnį link vakarų, į vokiečių imperijos suteiktą krikštą, o kai nepavyko jo gauti, mirė su neapibrėžtu tikėjimu, nepriėmęs aiškių rytų katalikybės tikėjimo požymių. Galiausiai, trisdešimtmetis Jogaila, apsuptas rusų dvaro, liko nepriklausomas nuo religinės stačiatikių bažnyčios įtakos, norėjo vadintis netgi jo paties nuomone pasenusiu ir grubiu pagonišku vardu, vietoje to, kad per rytų krikštą įsiliesti į lietuvių tautai svetimą kultūrą. Taip vyko visoje Lietuvoje be išimčių, kol galiausiai lotyniškas krikštas, gautas iš lenkų rankų, iš karto padarė ją katalikiška valstybe, o jos tautą - vakarų civilizacijos gynėju ir pasekėju.

Į šias pagrindines mūsų istorijos tiesas turime priversti atkreipti dėmesį tų šiandieninių lietuvių nacionalistų, kurie per nenorą ir sielvartą Lenkijai yra pasirengę tam tikra simpatija apdovanoti mums priešišką rusų kultūrą. Jie užmiršta, kad siekdama plėtotis humanitarinėmis, žmones ir tautas tobulinančiomis (be valstybinių apribojimų) sąlygomis, lenkiška kultūra turėjo remtis lotynų ir vyresnių už save čekų bei germanų kultūromis. Taip pat ir originalioji lietuvių kultūra turi įleisti savo jaunas šaknis į lotynų ir lenkų kultūras, per kurias ji susijungs su gyvybingais civilizacijos šaltiniais. Rusų kultūra, kilusi iš suterštų Bizantijos ištakų, politiniame gyvenime persmelkta mongolų įtakos, kas pasireiškia ir jų darbuose, o taip pat persunkta jų valdomų tautų krauju, istoriniu ir rasiniu požiūriu yra priešiška mums, arijams, kaip šiandien, taip ir seniau, ir kol švari krikščionybės siela jos nenugalės, mums liks tik nuolatinė ir nenumaldoma kova. Su ja negali būti jokių kompromisų. Taigi, lietuvis, kuris vienaip arba kitaip yra paveiktas rusų kultūros ir jaučia jai simpatiją, stovi pavojingame ir priešiškame kelyje, nes pameta šviesą dėl moralinės tamsos, kuri yra priešiška mūsų praeičiai ir tautos misijai.

Pažymiu, kad mums priešiškų kultūrų aš nepainioju su dideliais jų pasiekimais tam tikrose mokslo srityse, pvz., medicinoje, kraštotyroje ir kt. Rusija taip pat yra gana turtinga, todėl ji visus vakarų išradimus gali iš karto panaudoti ir jais savo šalį išpuosti blizgesiu. Tačiau, viena yra mokslas, o visai kas kita - kultūra. Visi mokslai esant normaliam švietimo vystymuisi

turi tarnauti kultūrai, kuri yra aukščiausiu žmonijos dvasiniu kūrinium, gyvu visų mokslų vaisių vartotoju, jų perdirbėju į moralinį ir materialinį visuomenės gėrį. Tačiau, Rusijoje yra kitaip, nes mokslas ten dar ne visai tarnauja kultūrai. Jeigu skirtingose šalies epochose yra arba buvo blogi laikai, tai dėmesys visada yra kreipiamas į atsakomuosius šaltinius, kuriuos ligota visuomenė gali pasiekti ir gauti iš jų išgydymą. Rusijoje nevykusiems žmonėms ir sluoksniams nėra moralinio išsigelbėjimo. Šios šalies religiniame kulte caro baimė yra didesnė už Dievo baimę, o žmogaus orumas mažesnis už veiksmo reikšmę. Rusijoje oficialus melas vyrauja ne tik politikoje, bet ir istorijoje, tokiu būdu iškreipdamas sąvokas ir išlaikydamas klaidoje ištisas kartas. Rusų kultūros brutalumas leidžia žaisti su švenčiausiais pavergtų tautų jausmais, iš tylių Kražių gyventojų⁵ daryti istorinius kankinius ir skuba statyti paminklą Muravjovui Vilniuje, o Paškevičiui* Varšuvoje arba kolonijas kacapas⁶ nedarbamose Žemaičių žemėse. Lietuvis, kuris duotųsi būti patraukiamas rusų kultūros įtakai, visų pirma, nustotų būti lietuviu.

XIX a. antroji pusė buvo sumažėjusių arba prispaustų tautų, apie kurias visas pasaulis buvo užmiršęs, prabudimo amžius visoje Europoje. Mes matėme ir stebėjome nacionaliniu ir politiniu čekų, serbų, bulgarų prabudimu, mūsų akyse išsilaisvinimo siekė kroatai, prijuočiamė netgi mažai dviejų šimtų tūkstančių Ložicų serbų grupei. Lygiai toks pat natūralus prabudimas yra ir kelis milijonus gyventojų siekiančios Lietuvos prabudimas jos gimtosiose Lietuvos žemėse. Tai yra teisingas ir teigiamas reiškinys, kurio negalima apibrėžti visokiomis akademinėmis ir oportunistinėmis teorijomis. Nepagrįsti yra teiginiai, kad jį sušaukė ir išpūtė mūsų priešai. Toks teiginys yra tokia pati klaida arba netinkamas interpretavimas, kaip ir teiginys, kuris šiandien po mokslo priedanga patenka į Rusijos istorijos mokslo darbus ir teigia, kad Lietuvos priešais buvo ir yra lenkai.

Kaip srautas, išplaukiantis iš gilių šaltinių, kaip grūdas, mestas Dievo rankos, kurio sudygimui jau atėjo laikas, taip ir senųjų šių žemių gyventojų ir jų sūnų tarpe esančiam individualiam nacionalinio lietuviškumo jausmui

⁵ Kalbama apie Kražių (lenk. Kroże) miestelio Šiaulių apskrityje Žemaitijoje gyventojus – 1893 m. kai dėl antikoalicinės kampanijos caro valdžia bandė uždaryti vietas Benediktų vienuolyną, iššaukė vietos gyventojų protestus. Siekiant atstatyti tvarką į tą vietą buvo nusiųsti kazokai, kurie žiauriai numalšino pasipriešinimą ir nužudė devynis vietinius gyventojus. Šis įvykis vadinamas „Kražių žudynėmis“. Tuo tarpu caro valdžia visgi buvo priversta padaryti nuolaidų. – *Mokslinio redaktorius pastaba.*

⁶ Kacapas – neigiamas arba humoristinis etninių rusų pavadinimas lenkų, ukrainiečių ir baltarusių kalbose. Čia: rusų politika dėl Lietuvos kolonizavimo, kuri ypač suintensyvėjo po 1863-1864 m. sukilimo. Siekiant sustiprinti šiose žemėse stačiatikybę, Rusijos vyriausybė perkaustė Rusijos valstiečius, o ypač sentikius, į žemes, kurios buvo konfiskuotos iš lenkų žemių savininkų už dalyvavimą sukilime, o taip pat laisvose viešose žemėse. – *Mokslinio redaktorius pastaba.*

atėjo laikas iškilti į paviršių. Prakalbo atavizmas ir pirmas poreikis, pirmas atgimusios nacionalinės šakos noras yra švietimas savo gimtąja kalba. Šios įgimtos suverenios ir teisingos plėtros sustabdymas prieštarautų gamtos dėsniams ir krikščionių meilės teisėms. Iš mūsų dvarų ir mūsų rankų neturime išmesti lietuviškų elementorių ir knygų, tačiau priešingai - mes patys turime žinoti jų turinį, jausti tuos skaitytojus ir valdyti juos, o tik tada mokyti skaityti lenkiškai. Lietuvos valstiečio sulenkinimas iš esmės yra jo išvedimas į tuščią lauką, melavimas jam ir neapsisprendimo skiepijimas. Šis darbas gerų rezultatų neduos, o tuo labiau šiandien.

Šiandien taip griežtai pasireiškia tautos sąmonė, kad tarp žmonių, dirbančių ant lietuviško etnografinio grunto, negali pasireikšti susitaikymas be plataus lenkų kultūros apribojimo. Lenkų skaitytojų būreliai lietuviškose žemėse, miestuose, miesteliuose arba dvaruose niekada neturi kovoti su lietuviškais elementais, tačiau priešingai - turi su jomis širdingai suartėti, suprasti juos ir kartu uždaryti kelią, išsisklaidantį visuomenę ir tautą - socializmui. Lenkiška knyga Lietuvos žemėje turi kovoti tik su rusiška knyga, tačiau niekada su savo draugo knyga, kuri prisijungė prie to paties židinio.

Turime ne mažesnę pareigą teisingu žvilgsniu apžvelgti mūsų tarnautojų požiūrį į tautinį liaudies atgimimą. Jie turi glaudžiausią ryšį su žmonėmis dvare, dirbamuose laukuose, parapijos bažnyčioje. Pono teisingumas arba šovinizmas nedelsiant atsispindi jo tarnautojų veikimo būde.

Tačiau, tarp visų jėgų, kurios gali įtakoti ir įtakoją žmones, svarbiausia yra dvasininkija, kuri yra svarbesnė už visas kitas - ypač tokiu persilaužimo metu. Kunigas, tai moralinis ir dvasinis tautos vedlys, tarpininkas tarp tiesos ir teisingumo. Kaip visgi svarbu yra tai, kad tie, kurie neša žmonėms šviesą, neiškryptų jos supratimo ir nepažeistų nei vienos kalbinės grupės požiūrių ir jausmų, kad neiškryptų iš moralinių vedlių ir taikdarių kelio nusileisdami iki paprastų šovinistų lygio! Deja abiejose pusėse tai jau vyko.

Ir vieni, ir kiti, t.y. ir liaudis, ir bajorija, nei savo teisių, kurios yra duotos mums paties Dievo, nei didelio kultūrinio darbo vaisių, neturi atsisakyti, tačiau privalo juos harmoningai derinti.

Kraštutinių lietuvių nacionalistų grupė, kuri kalba cituotame laikraščio „Żynicze“ straipsnyje – tai grupė, kuri daro klaidą ir, kaip ir kiekvienas kraštutinitumas, yra šališka, nes reikalauja iš lietuvių bajorijos atsisakyti lenkų kalbos. Tegul mūsų nacionalistų nenustebina mūsų teiginiai, kad tai yra kvaili prašymai. Tai yra tas pats, kas reikalauti, kad tekanti upė tekėtų atgal į savo šaltinius.

Neteisiu nei akimirksniui „Głos“ autorių dėl to, kad jie skatina bajorus atlikti „išdavystę“ ar „savižudybę“, nes į šį siūlymą lietuvių bajoras reaguoja tik su pasipiktinimu. Ne, panašiais motyvais nesivadovauja lietuvių radikalai, tai tik akla savimeilė, tik siauras ir nesubrendęs požiūris į šiandieninio gyvenimo fenomenus. Lenkų kalbos vaidmuo Lietuvos šviesuolių sluoksniuose yra istorinis rezultatas, kuris apėmė mūsų veiksmų. Iki pat XIV a. pabaigos mes neturėjome savo rašto ir kultūros, o juos sukurti buvo fiziškai neįmanoma, todėl buvome priversti priimti svetimą raštą, svetimus autorius, o dėl to - ir svetimą kalbą. Todėl tapo labai reikalingas ir aktualus švietimo poreikis, kuris buvo būtinas paskutiniams rytuose esantiems arijų atstovams, dirbtinai pašalintiems nuo civilizacijos. Nereikia stebėtis, kad perėmėme svetimą kalbą, o kad žemę, vardus ir politinį būvį išlaikėme - turime tik padėkoti savo protėviams. Mes esame jų palikuoniai, į mus kreipiasi pats poezijos didmeistris tokias žodžiais: „kad mes bent vieną akimirksnį pragyventume taip, kaip jų protėviai kažkada pragyvendavo visą savo gyvenimą“.⁷

Senieji lietuviai, kaip Pabaltijo slavai, buvo pasmerkti išnykti, panašiai kaip tai atsitiko su Meksikos gyventojais Amerikoje, kaip atsitiko su mūsų vyresniaisiais broliais prūsais, kurie visiškai išnyko. Į jų teritorijas maždaug pusantro amžiaus laikotarpiu brovėsi iš istorijos žinomas ordinas su visa savo aukštosios kultūros jėga, su ginkluota Europos riterių pagalba, nuolatinis ir stipriai veržimusi pirmyn, nepaisant pasipriešinimo intensyvumo. Užtenka paminėti devyniasdešimt šešis vokiečių antpuolius pačio Algirdo valdymo laikais, herojiškas Kauno ir Pilėnų gynybas ir t.t., t. y. įvykius, kurie daugiau arba mažiau intensyviai kartojosi maždaug šimto penkiasdešimties metų laikotarpiu, mūsų darbuose paliko didvyriškas žymes, „vertas Homero eilių ir Tacito plunksnos“.⁸ Jų dėka mes šiandien vis dar esame gyvi.

Bet tauta, kaip ir žmogus, turi nuolat visapusiškai tobulėti, o jos gyvenimas turi eiti normaliu keliu. Šis kraujo praliejimas begalinio mūšio laukuose, nuolatinis kovinis budrumas, tas vienašalis karingumas, kuris pas lietuvius perėjo iš gynybos į puolimą, turėjo sąlygoti kitų gebėjimų ir nacionalinių siekių išnykimą. Kovos formavo charakterį, todėl gimė karinė narsa, tačiau drąsios genties protas vis dar miegojo pagonybės tamsoje. Nebuvo nei rašto, nei amatų, nei kultūros. Visų pirma, krikščionybės, kaip

⁷ Žodžiai iš Adomo Mickevičiaus poemos „Konradas Valenrodas“, kurie originale lenkų kalba skamba taip: „by chwilą jedną tak górnje przczyli, jak ich przodkowie niegdyś całe życie“.

⁸ Citata iš vokiečių rašytojo ir istoriko Augusto von Kotzebue (Kotzebue, 1761-1819) „Seniausia Prūsijos istorija“ („Preussens ältere Geschichte“), išleista Rygoje 1808-1809 m. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.

galingiausio kultūros šaltinio, nebuvimas reiškė tai, kad šios teritorijos buvo dirbtinai izoliuotos pagonybėje ir atsiliko nuo visos Europos.

Taigi, ieties ir kardo iš rankų nepaleidžiantys, su žirgais suaugę lietuviai, neturėję savo rašto, perėmė jį iš rusų, o kartu ir jų kalbą, kuri dėl nuolatinių kovų kartu su raštu greitai paplito kunigų⁹ dvaruose, kuriuose daug pavaldinių buvo rusai. Tik susijungimas su Lenkija palaužė Lietuvos sienos izoliaciją ir šviesos šaltiniai tapo jai prieinami. Tačiau, žinios ir švietimas pagal savo pobūdį buvo dvasiniai, patekę į naują šalį nesurado joje jokių paruoštų formų, į kurias galėtų įsikūnyti. Gyvybės apsauga ir kova už politinę egzistenciją prarijo visas jėgas. Lietuvių tautoje pasireiškė didelis išsekimas. Bajorai neturėjo energijos tam, kad savo dvaruose atgaivintų apleistą amžių sąmonę. Jie nusteigė mokyklų arba mokyklėlių, kuriose būtų mokama jų gimtosios kalbos. Žmonės mokėsi sparčiai, bet iš svetimų šaltinių. Jeigu kas nors Lietuvoje ir norėjo gauti išsilavinimą, tai mokėsi svetimą kalbą ir tokiu būdu nutautėjo per kalbą. Vietiniai bajorai, jeigu neperėmė rusų formų, tai perima lenkų formas. Į švietimo sluoksnius iš pradžių įėjo seniai jau pasklidusi rusų kalba, o tada raštuose pasirodė lotynų ir lenkų kalbos. Tauta, nepaisant to, kad per amžius išsaugojo nacionalinę kalbą, nepaisant krikščionybės, išliko didelėje tamsoje.

Tokia patriotinė, jeigu kalbėsime modernia kalba, tauta, kokia buvo lietuviai, savo kalbą švietimo sluoksniuose prarado tik dėl ypatingų veiksnių, išeinančių už įprastinio mūsų krašto paprastų tautų likimų ribų. Mūsų tautos ir žemės istorija mus moko, kad taip ir buvo iš tikrųjų. Tai, kad bajorija prarado savo pačių kalbą, geriau bus galima suprasti tada, kai atkreipsime dėmesį į tai, kad viduramžiais tautinės kalbos buvo laikomos kaip kažkas žemesnio ir grubesnio. Visa Vakarų Europa rašė lotynų kalba. Vokietis, prancūzas, lenkas nemanė, kad jo protėvių kalba būtų verta mokslo dėmesio.

Todėl mūsų gerbiamas raštininkas patriotas Mykolas Lietuvis (Michalo Lituanus)* rašė lotyniškai. Šalies praeitį mylėjęs vyskupas Merkelis Giedraitis* neprieštaravo, kad jo įkvėptas Motiejus Strijkovskis* parašytų Lietuvos istorija lenkų kalba, tačiau vertimo į gimtąją kalbą nebandė daryti. Savo gimtosios kalbos išsižadėjimas yra subtilesnis šių dienų patriotizmo požymis.

Taigi, taip buvo senovėje. Nuo to laiko jau daug amžių praėjo. Lenkų kalba nuo senų laikų tapo Lietuvos bajorų gimtąja kalba. Šiandien išsižadėti

⁹ Kunigu šiuolaikinėje lietuvių kalboje yra vadinamas Romos katalikų kunigas, bet XIX-XX a. lenkų ir rusų kalboje šis žodis dažniausiai buvo vartojamas apibrėžti Lietuvos kunigaikštį – valdovą. – *Mokslinio redaktorius pastaba.*

jos negalima ir tai daryti yra negražu. Tačiau, bajorai pas mus lietuvių kalbą gali išmokti, o tuo tarpu lenkų kalbą lietuvių inteligentija taip privalo išmokti ir tai yra jos pareiga.

Abiejų kalbų santykis mūsų žemėse ateityje yra nematomas šiandieninės mūsų kartos akimis. Iš anksto nespėdami apie praeities laikus, teisingai spręskime apie tai, ką turime prieš akis. Šiandien lenkų literatūra mūsų žemėje yra nuostabus dalykas, kuriame yra labai daug lietuvių darbų ir sielų. Lietuvių literatūra yra kuklus dvaras. Rūmų gyventojai nei sutilpti tame dvare, nei pasitenkinti juo gali, tačiau abiejų ir vieni, ir kiti, kurie nori nori pastatyti ateities lietuvių literatūros rūmus – jei to norės apvaizda – o tuo labiau tie, kurių širdys trokšta sujungti tautinius sluoksnius, turi tiksliai žinoti savo išteklius ir pažinti patys save, kaip gyvenime, taip ir raštuose abejomis kalbomis. Paprastas dalykas yra tai, kad mokomasi ir studijuojama ten, kur yra daugiau išteklių, todėl tuo labiau lietuvių inteligentijos jaunimą reikia raginti ir skatinti pažinti lenkų literatūrą, tiek dėl Lietuvos nuopelnų jai, tiek ir dėl šios literatūros grožio bei didingumo. Tai bent jau nesumažins savo gimtąja kalba studijuojančių lietuvių kūrybinių jėgų. Pasaulio literatūros nagrinėjimas stipriai praturtina žmonių žinias ir išplėtoja minčių horizontus, todėl niekada nepanaikina rašytojo originalumo, jeigu jis iš tikrųjų jo turi. Priešingai, jeigu šie talentai sutelktų dėmesį vien tik į savo nacionalinės literatūros nagrinėjimą, tai ją ir pačius save nukreiptų link išsekimo ir mirties.

Jauni entuziastai iš laikraščio „Żywnice“ pasisako dar dėl vieno mums istoriniu požiūriu ypatingo fakto, t.y. dėl Lietuvos ir Lenkijos unijos. Anot jų, lietuvių liaudis neprisijungė prie unijos (sąlyginai taip pat ir lenkų liaudis). Tai buvo tik abiejų šalių didikų darbas, todėl tik jiems unija ir yra privaloma. Tačiau, tai yra faktas, kurio negalima paneigti, kad prieš penkis šimtus metų ne vien bajorija, bet dvi tautos, t.y. lenkai ir lietuviai, pačios susijungė politiniu, tikėjimo ir socialiniu pagrindu. Ši sąjunga papildomai buvo sutvirtinta nesuskaičiuojamais bendro likimo įrodymais, todėl ji trunka iki šiol. Kas gi tada mūsų šalyse solidarizavosi? Pati bajorija nėra tauta. Miestiečiai nėra tauta, liaudis irgi nėra tauta. Tie luomai tik kartu, kaip bendro organizmo nariai, sudaro visumą - tautą. Susipriešinimas tarp sluoksnių yra tautos liga, o jų visiškas išsiskyrimas veiksmais ir siekiu yra ne kas kitas, kaip tautos susiskaidymas arba mirtis. Pažymiu, kad nebuvo nei lietuvių tautos susiskaidymo, nei jos padalijimo - tuo metu, kai lietuviai jungėsi su lenkais, jungėsi visuma su visuma.

Kaip gi lietuvių liaudis prie unijos prisijungė? Lietuvių liaudis prie unijos prisijungė savaip, palikdama bajorams Horodlės herbus ir Vilniaus sutartis.

Kai Algirdo ir Kęstučio įpėdiniai atsistojo savo žemėse kaip krikščioniai monarchai, kai Jogaila statė Vilniaus katedrą, o Vytautas¹⁰ - Žemaitijos¹¹, atiduodami jaunos Lietuvos bažnyčios globą lenkų bažnyčiai, kai jie patys savo liaudžiai aiškino krikščioniško tikėjimo tiesas, tada ir įvyko tas liaudies ir jos vadovų valių susijungimas, kuris buvo teigiamas veiksmas mūsų visų istorijoje. Tai buvo vieno tikėjimo susijungimas vieno politinio gyvenimo pagrindu ir niekada jis nebuvo tautos atmetas ar nugincytas. Nesiklaupiu prieš pačią uniją, nes joje, kaip ir kiekviename žmogiškame kūrinyje, yra trūkumų, tačiau, aš žaviuosi šiuo politiniu aktu, nepaisant jo trūkumų, nes tai yra vienas iš gražiausių kūrinių, kuriuos matė istorija.

Lietuvių tauta per penkis šimtus metų, nes prieš tiek laiko buvo sudaryta uniija, niekada jai neprieštaravo. Tauta nepatyrė surado didelių vidinių susiskaidymų. Gal kas iš priešininkų ir prisimins dalinį žmonių judėjimą Kazimiero Jogailaičio laikais,¹² tačiau tas judėjimas buvo nukreiptas prieš luomus, todėl jis neturėjo nieko bendro su uniija. Luomų nelygybė prieš įstatymą ir iš to kylanti liaudies priespauda, primetama turtingųjų ir šlėktos, visų seniai nekenčiama baudžiava, ilgai menkino bajorus su kitais valdančiais luomais visoje Europoje, tačiau jau prieš šimtą metų abiejų tautų bajorija šias klaidas pastebėjo ir jaunesniuosius brolius bandė išlaisvinti. Tuo, kad žmonių laisvė, esant laisvam kraštui, pas mus atsirastų daug anksčiau nei tai įvyko iš tikrųjų, žinantieji paskutinius įvykius tikrai neabejoja.

Šiandien tautų lyga senosiose mūsų žemėse yra labiau reikalinga negu anksčiau, nes mūsų priešai anksčiau buvo toli, o dabar sėdi tarp mūsų. Šiandien sena uniija lietuvių tautai gali būti dar reikšmingesnė, nes etnografinė Lietuva yra nedidelė, o jos kultūra dar tik pradeda formotis. Bet ne dėl utilitarizmo kreipiamės į Lietuvos skatindami jungtis. Šiandien, kai visuomenei vadovauja ne klasės, bet sugebėjimai, savybės, individuali atskirų luomų galia, kai iš mūsų liaudies kykla bažnyčios tarnai, mokslo ir socialinio darbo žmonės - mūsų visų moralinės vertybės yra bendros, bendra sena šlovė ir kančios. Taigi, kaip lietuvių tauta gali išsižadėti visų bendrų prisiminimų, kurie ją sieja kartu su Lenkija ir jos didikais, Žalgirio pergalės, Smolensko ir Polocko gynybų? Kaip gali atsakyti Mickevičiaus,

¹⁰ K. Skirmunt šioje vietoje vartoja nepriimtina lenkų literatūroje vardo (Witold) variantą, sulietuvintą – Wytautas. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

¹¹ Turima omenyje 1417 m. įsteigta Žemaitijos vyskupija Varniuose (kitas pavadinimas – Medininkai), tada ten buvo pastatyta Žemaitijos diecezijos katedrinė bažnyčia. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

¹² Kazimiero Jogailaičio valdymas pasižymėjo valstiečių sukilimais, iš kurių didžiausias buvo vadovaujant Muchai 1490-1492 m. Prasidėjęs nuo Moldovos, vėliau apėmė Galiciją ir Šiaurės Bukoviną. Sukilimas buvo žiauriai numalšintas bajorų atstovų ir pasamdyta Prūsijos kariuomene. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

Rejtano* ir Kosciuškos, kuriose teka lietuviškas kraujas? O senoji unija, kaip gyvybiškai svarbus ir sveikas dalykas, kuris nesustingo praeities formose, gali būti patobulinta. Šiandien vienas iš šūkių, pasiekiančių mus iš jaunos nacionalinės Lenkijos, tai savarankiška Lietuvos tautos ir jos kultūros plėtra kartu su broliška sąjunga su Lenkija.

Keldama klausimą dėl mums visiems svarbių ir brangių dalykų, noriu asmeniškai pasakyti pora žodžių. Aš priklausau seniesiems lietuvių bajorams, kurie yra tradiciškai susiję su tauta, ir bajorams, kurių vieninteliu tikras šūkis yra: *gente Lithuani, natione Lithuani*. Gimtoji lenkų kalba nuo amžių man netrukdo savo lietuviškos tautybės labiau už kitas mylėti ir didžiuotis tuo, kad jai priklausau. Todėl, kalbant apie ginčą, kurį sukėlė šie žodžiai, norisi šaukti abiems pusėms: Nesiginčykime dėl kilmingojo lietuvio vardo. Ir vieni, ir kiti turime į jį nenuginčijamą teisę, kurios nepraradome praeityje. Abiejų pusių pretenzijos į šį vardą - tautinis siekis, kuris norėtų jį išsaugoti tik tautinei grupei, sukeliantis karštą pasipiktinimą jauno sulenkinto bajoro, kuris vis dėlto lietuviško vardo neatsisako, širdyje - parodo šio vardo gyvybingumą senosiose Gedimino žemėse, kurių jokia kita tauta neužėmė ir neužvaldė, kuriose nuoširdžiai priėmėme brolius iš Vyslos pakrantės, kuriose su liaudimi susilieję esame taip senai, kiek šio krašto žmonių atmintis siekia. Kai bažnyčios pirmaisiais amžiais jaunos krikščioniškos grupės iš įvairių šalių ir įvairių kilmių ginčijosi dėl bendro tikėjimo supratimo būdų ir jų taikymo praktikoje, o erezija sugebėjo išskaidyti protus, tada didysis bažnyčios daktaras švelnino ginčus tokiu šūkiu: „*In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas*“.¹³ Taip ir mes turime pasinaudoti šio mokymo išmintimi susidariusių problemų sprendimams, pagal šiuos žodžius turime sukurti savo šūkį: gimtosios kalbos pasirinkimas – laisvas, politinių ir visuomeninių klausimų sprendimas - vieningas, visi santykiai – su meile.

Su meile ir taika, o gimtieji broliai!

¹³ „Esant būtinybei – vienybė, esant abejonėms – laisvė, visur – meilė“ (lot.). Šis pareiškimas yra priskiriamas garsiam teologui Augustinui (354-430 m.). – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.